

ՄԵԼԻ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի կէս տարեկան 6 ռուբլի
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյանից խմբագրատան մէջ:

Մեր հասցեն. Тифлисе, Редакция «Мшакъ».
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տէլէֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի եւ տօն օրերէն):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզուով:

Յայտարարութիւններ համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.
Տէլէֆոն № 253.

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Հոկտեմբերի 5-ին յանկարծակի վախճանվեց Ներսիսեան հոգեւոր դպրոցի ուսուցիչ

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԳԵՈՐԳԵԱՆ ԱԼԻԱԶԵԱՆՑ

Դպրոցի հոգաբարձութիւնը եւ ուսուցչական մարմինը խորին ցաւով յայտնելով նրա ծանօթներին այդ մասին, խնդրում է յարգել հանգուցեալի յիշատակը, ներկայ լինելով նրա թաղմանը, որ տեղի կունենայ այսօր, չորեքշաբթի, հոկտեմբերի 7-ին Յուդարկաւորութիւնը կը սկսվի Միքայելեան հիւանդանոցից առաւօտեան ժամը 10-ին, դէպի ս. Նշան եկեղեցին, իսկ այնտեղից Խօջիվանքի գերեզմանատունը:

1—1

ԲՈՎԱՆԴԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Կամենում էք բարձր կոչման ծառայել. — Ներսիսեան ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Արձագանքներ. Օպերային ներկայացումները. Նամակ Սուխումի շրջանից. Նամակ Խմբագրութեան. Նամակ Սեւասթոպոլիս. Նամակ Իտալիայից. Արտաքին լուրեր. — Հեռագրեր. — ՅԱՅԱՍՏԱՆԻ ԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Կաթօղի միսօ-նարները:

ԿԱՄԵՆՈՒՄ ԷՔ ԲԱՐՁՐ ԿՈՉՄԱՆ ԾԱՌԱՅԵՐ

Ներկայումս, երբ Պարսկաստանի վեհապետը եւ բարձր պաշտօնական շրջանը համակրութեամբ են վերաբերվում դէպի կրթութիւնը եւ կուլտուրական առաջադիւլումութիւնը, մի նախանձելի գործունէութեան ասպարէզ է բացվում Պարսկաստանում ապրող հայ տարրի համար: Բայց բնականաբար հայր է ծագում, թէ արդեօք պարսկահայերը կարող կը լինեն պատկառելի դիրք բռնել երկրի մէջ եւ կուլտուրական տարրի արժանի կոչում վերցնել իրանց վրա:

Այդպիսի մի դիրք եւ կոչում գրաւելու համար, անկասկած, անհրաժեշտ է, որ պարսկահայը ինքը կրթված եւ պատրաստված լինի, որ նա զգալի աստիճանով բարձր կանգնած լինի այն ամբողջից, որի համար նա ուսուցանողի պաշտօն է ստանձնում:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԿԱԹՕԼԻԿ ՄԻՍԻՕՆԱՐՆԵՐԸ

(Նամակ Պարիզից)

Պարիզի այժմեան համաշխարհային ցուցահանդէսն այնքան մեծ է, հարուստ եւ բազմակողմանի, որ, մեր կարծիքով, նրա մինչեւ այժմ միջինաւոր յաճախորդներից հազիւ թէ գտնվի մէկը, որ համարձակ կարողանար ասել, թէ տեսել է այնտեղ ամէն բան: Այցելուների ահագին մեծամասնութիւնը, յուսահատված ցուցահանդէսի այդպիսի հսկայական ծաւալներից, ճանաչողական ստիպված է լինում բաւականաչափ նրա գլխաւոր մասերի ընդհանուր տեսութիւնով, առանց մանրամասնութիւնների ետեւից ընկնելու:

Այդպիսի դրութեան մէջ էլ ես էի. մի քանի անգամ ցուցահանդէսն այցելելուց յետոյ, կարծում էի, թէ ամեն բան արդէն տեսել եմ, գոնէ ընդհանուր ձեւով, երբ մի օր, ցուցահանդէսի մի խոլ մասով անցնելիս, յանկարծ տեսայ առաջ մի երկարակամի գողորիկ փողբիկ շինութիւն, պալիլոն, ձակաւին գրած, missions catholiques (կաթօղիկ միսիօնարութիւններ): Դա վերջիններիս ցուցահանդէսի շինութիւնն էր, որի բացվելու մասին թէպէտեւ կարողացել էի ժամանակին լրագրիւններում, բայց շատերի նման ես էլ նախապաշարված լինելով առնասարակ կղերականութեան դէմ, մինչեւ այդ ամեններին չէի հետաքրքրվել դրա գոյութեամբ: Այժմ, բոլորովին պատահաբար դուրս գալով այդ շինութեան դիմաց, ես վճռեցի մտնել յայդթիւղով նախապաշարվածութեամբ եւ շատ պոլում եմ վարձք յայտնել, որ ստացած տպաւորութիւնս բոլորովին անսպասելի եղաւ եւ որ ցուցահանդէսի ոչ մի բաժանմունքից ես

նուր: Իսկ ի՞նչ է պարսկահայը մեր ժամանակում: Որքան նա դրական առաւելութիւններ ունի համեմատած պարսիկների հետ:

Ներքէ, պարսկահայը ընդհանուր առմամբ աւելի կրթասէր եւ աւելի քաղաքացի կրթված է, քան շրջապատող պարսիկ ամբողջը: Բայց հայի գերազանցութիւնը այնքան մեծ չէ, որ նա իսկապէս կարողանար ծառայել իբրեւ օրինակ, իբրեւ հեղինակութիւն: Պարսկական քաղաքների հայ բնակիչների մի մասը զբաղված է վաճառականութեամբ եւ արհեստներով, որոնց մէջ նոր-նոր միայն սկսում են նկատվել կատարելագործութիւններ, իսկ միւս բաւական նշանաւոր մասը կազմված է օղեւի աճառներից, որոնք շատ թշուառ դեր են կատարում իրանց պարագմունքով: Այդ օղեւաճառների մօտ գաղտնի կերպով հաւաքվում են այն պարսիկները, որոնք սովորել են օղի եւ գինի խմել եւ անձնատուր լինել խայտառակ կենցաղավարութեան: Ինքը օղեւաճառը ներկայանում է իբրեւ մի խղճով արտաբերած, որ դողում է իր յաճախորդներից եւ նրանց անզուսպ կրքերի արտայայտութիւններից: Եւ անկասկած, այդ օղեւաճառում պարսիկը սովորում է ոչ թէ յարգել հային, այլ ատել նրան, կամ նայել նրա վրա, իբրեւ մի թշուառ ետեւի վրա, որ

չէի հեռացել այդքան խոր եւ ուժեղ տպաւորութեան տակ:

Ինչպէս վերեւ ասացի, շինութիւնը երկարակամի է. ներքին յարկը ներկայացնում է մի կիսամութ գահի, չորսպատած վեց փողբիկ պանօրամաներով, որոնք ներկայացնում են զանազան դէպքեր, միսիօնարների կեանքից: Առաջին պատկերը ներկայացնում է մի միսիօնար, չորս ճակի վրա, աչքերը դէպի երկինք յայտնած, իսկ դիմացը դահլիճներն ուղղել են նրա կողմը: Թաղանթի բերանը եւ պատրաստվում են կրակել: Անցը, ըստ երեւոյթին, կատարվում է ինչ որ մասնաբաժան երկրում: Երրորդ տեսարանը ներկայացնում է մի կին միսիօնար (ընթր), որի առաջ բացօղան նստած են մի քանի սեւամորթ աղջիկներ, ձեռքերով զոգնել, ու խորին ուշադրութեամբ լսում են ջրով պատմութիւնը, ըստ երեւոյթին, աշխարհագրութիւնից, որի քարտէշը քաշ է արած նրանց դիմաց: Երրորդ պատկերի վրա կրկին մի տղամարդ միսիօնար է, որ նոյնպէս բացօղան իր չորսը ժողոված մի խումբ զանազան հասակի սեւամորթներ, ինչպէս երեւում է, պատմում է նրանց սուրբ գրքից: Զորրորդ տեսարանի գործողութիւնը կատարվում է Զինատանում. երկու դահլիճներէ մէկը կապել է միսիօնարի գլուխը երկու երկար ձողերի մէջ, իսկ միւսը երկար ու կեռ սուրը ձեռքին՝ պատրաստվում է նրա գլուխը կտրել: Հինգերորդ պատկերը ներկայացնում է հեռաւոր հիւսիսը, ձիւնով ծածկված. միսիօնարը, մորթիների մէջ փաթկալված, ճանապարհ է գնում մի անհիւրընկալ վայրից դէպի միւսը: Վերջապէս վեցերորդ տեսարանը, ամենաանշուղիք, ներկայացնում է կրկին կին

*) Զը նախքան իր չափազանց հետաքրքրութեան, մենք չը կարողացանք ձեռք բերել այդ ցուցահանդէսի վերաբերմամբ ոչ մի ուղեցույց, կատալոգ եւ այլն: Վերապահում բացատրում էր, որ մի ինչ որ բնակչութիւն իր վրա է վերցրած եղել այդ գործը, բայց մինչեւ այժմ դեռ չէր կատարել իր խոստումը:

պատրաստ է ստորութիւններ յանձն առնել մի քանի շահի վաստակելու համար: Ծանր է մեզ համար արձանագրել այս անմիթար փաստը: Բայց դրանք գոյութիւն ունեն եւ մենք պարտաւոր ենք առանձնապէս ուշք դարձնել նրանց վրա, որպէս զի միջոցներ ձեռք առնվին արմատախիւ անելու նրանց: Պարսկահայը պէտք է ձեռք վերցնի այդ ստրկացնող եւ անախորժ պարագմունքից եւ պատրաստ է իր մատող սերունդը աւելի ազնիւ եւ արդիւնաւոր աշխատանքի համար:

Այդտեղ շատ բարեբար ազդեցութիւն կարող են ունենալ դպրոցները, որոնց թիւը թէեւ աճում է տարեցատարի, սակայն դանդաղ կերպով, եւ իրանք դպրոցները նիւթական կողմից այնքան ապահովված չեն, որ աստիճանաբար ընդարձակեն իրանց գործը հաստատ հիմքերի վրա: Ամենալաւ եւ ամենամեծ դպրոցները գտնվում են Քաւրիզում եւ Քհրանում, որտեղ ապրում են համեմատաբար աւելի կրթված եւ աւելի հարուստ հայերը: Բայց այդ դպրոցներն էլ ապահովված չեն եւ կարօտ են լուրջ օգնութեան: Դպրոցները չունեն առատ եկամուտներ, որպէս զի կարողանան հրաւիրել լաւ մանկավարժներ բաւարար վարձատրութեամբ, բանան նոր դասարաններ եւ հիմնեն արհեստանոցներ աշակերտների համար:

Պարսկահայերը պէտք է լաւ ըմբռնեն կրթութեան նշանակութիւնը եւ չը խնայեն գումարներ իրանց որդիների ուսման համար: Ուսում տալով իրանց զաւակներին, թէ տեղական դպրոցներում եւ թէ Եւրոպայում, որպէս զի դպրոցներում, որոնք են յոյս ունենալ, որ հետեւել սերունդը իսկապէս պատրաստված կը լինի աւելի խելացի ու արդիւնաւոր գործով զբաղվելու եւ կուլտուրական դեր կատարելու երկրի մէջ:

Քաղաքակրթական կոչման ծառայել

միսիօնարի, որի առաջ կանգնած է մի բոլոր, այլապէս կանգնած իր զարուհի հիւանդութեան վերքերից, իսկ կինը, մաքուր կապոցները ձեռքին, կապում է նրա վերքերը: Ետեւից կանգնած են ուրիշ նրա վիճակակիցները, որոնք իրանց հերթին են սպասում, իսկ տեսարանի խորքում երեւում է եւ այդ դժբաղդ արարածների անկեանքը, անշուշտ եւրօպացիների (նոյն միսիօնարների) ձեռքով կանգնեցրած:

Բոլոր յիշած պատկերները, ներկայացնելով, ինչպէս ասացինք, զանազան միջնադէպեր միսիօնարների կեանքից, կարծում ենք իրանք իրանց հասկանալի են եւ բացատրութիւնների կարօտ չեն: Այժմ բարձրանալով վերին յարկը, մենք տեսնում ենք նոյն չափի, ինչպէս ներքեւում, դահլիճ, սրա չորս պատերը ծածկված վիտրիններով եւ զանազան մարտիրոսացած միսիօնարներ իւրաքանչիւր պատկերներով: Վիտրինները ծայրէջայր վիտրին են ամեն տեսակ ձեռագործներով (երեւմն զարմանալի նուրբ) այն բոլոր վարժարանների, անկեանքների եւ արհեստանոցների սաների, որոնք հիմնված են եւ պահպանվում են կաթօղիկ միսիօնարների ձեռքով աշխարհիս ամենահեռաւոր անկիւններում, Եւրօպայից դուրս: Բացի ձեռագործներից, վիտրիններից մի քանիստ էլ զոյց են դրված տպագրած գրքեր եւ վաճառութեան օրինակներ ամենահեռաւոր լեզուներով եւ վերջապէս աշակերտական խումբով լուսանկարները ամենատարօրինակ տիպերով:

Ինչքան մեծ եղաւ իմ քաղցր զարմանքը, երբ այդ վիտրիններից մէկում նկատեցի մի վաշէլագործութեան տետրակ հայերէն լեզուով եւ դրան կից մի մեծ լուսանկար մօտ 150 աշակերտների, մօտաւորապէս վեցից մին-

լու համար պէտք է արժանաւոր կերպով պատրաստվել: Այդ պէտք է լաւ ըմբռնեն պարսկահայերը եւ եւանդուն կերպով գործի ձեռնարկեն, հրաւիրելով օգնութեան եւ աջակցութեան այն բոլոր ոյժերը եւ միջոցները, որոնք կարող են նպաստել կուլտուրական նպատակներին հասնելու համար:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԶԱԳԱՆՔՆԵՐ

XVII

Վերջացնում եմ իմ պատմախոսքը պ. պ. Ա. Միսիօնարին եւ Ս. Բալազեանին:

Դարձեալ մի քանի խօսք աշակերտների հագուստի մասին:

Դեռ 1848 թ.ին Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձութիւնը որոշել է, որ աշակերտները միատեսակ զգեստ ունենան (տ. Ս. Մալխասեան, «Համ. պատմ. Ներսիսեան հոգեւոր դպրոցի» էր. 64):

Այժմ, աւելի քան կէս դար անցնելուց յետոյ, այդ դպրոցի տեսուչ պ. Բալազեան գրում է, որ իրան «մասսամբ» աջողվել է այդ բանը մտցնել դպրոցի մէջ:

Ես համոզված եմ, որ այդ բանը կարելի է լինի միջոցներով մի ամսում:

Կրկին յիշեցնում եմ Երեւանի թեմական դպրոցի 1897/98 ուս. թ.ի փորձը: Այդ թ.ին գրեթէ նոյնքան աշակերտ կար այնտեղ, որքան այժմ Ներսիսեան դպրոցում, եւ, անկասկած, նոյնքան չաւարտ աշակերտ, որքան Ներսիսեան դպրոցում:

Կարող եմ հաղորդել պ. Բալազեանին բոլորովին հաւաստի աղբիւրից, որ այնտեղ միայն 61 չաւարտ աշակերտներ գտնվելին, որոնք միջոց չունէին աշակերտաւսուցչի հազնվել, եւ որ այդ 61 աշակերտի հագուստը (մինչեւ երկրորդ դասարանի աշակերտներին) կիսամասնուղից, իսկ մեծերին (մասնուղից) նստեց վարչութեան վրա ընդամենը 223 ռ. 68 կ. Բացի այդ՝ վարչու-

չեւ 16—18 տարեկան, կովկասցիներիս վերջին գաղթականական հոսանքից յետոյ լաւ ծանօթ տիպերից, իսկօք, խոշոր աչքեր, թուխ, արտայայտիչ դէմքեր, բոլորը մի տեսակ պարզ հագնված—Տրապիզոնի հայ որբանոցի սաներն էին դրանք... Ակամայ յիշեցինք այն, մեծ մասամբ, թշնամական վերաբերմունքը, որ լսվում էր մեր մամուլի մէջ հայկական կուտորածներից յետոյ միսիօնարների գործունէութեան վերաբերմամբ թիւրքաց Հայաստանում: Եւ մենք մեզ հարց տուինք, եթէ այդ մեզ համար բոլորովին օտար մարդիկ, յայտնի սարսափների միջոցին պատասխարած լինէին իրանց որբանոցում միմիայն այդ 150, այլապէս ազգի համար կորած երեխաներին, հազարած, կերակրած նրանց եւ այժմ նրանց մտաւոր անուշիկ մասին հոգալիս, արդեօք միմիայն հէնց այդ գործի համար այդ մեզ անծանօթ պարտներն արժանի չէին մշտական երախտագիտութեան: Եւ ընդհակառակը, զանցառութեան տալով մեզ մատուցած այդպիսի մեծ, դրական ծառայութիւնները եւ հաշուի նստելով միսիօնարների հետ նրանց, յամենայն դէպս երկրորդական, պակասութիւններ վերաբերմամբ, արդեօք մենք չենք վրտանգվում ապերախտ ազգ կոչվելու: Մեզ շատ լաւ յայտնի է եւ նոյնչափ էլ ատելի պապականութեան ներկայացուցիչների այն մասի գործունէութիւնը, որ վերաբերում է հաւատաւորութեան, այսինքն պապի հպատակների թիւն աւելացնելու ջանքերին, ինչ գնով որ լինի, մինչեւ անգամ միւս դաւանութեան քրիստոնեաների հաշուով: Բայց մեր խօսքն այդ վնասակար միջոցների, այդ Զննոյցեանների մասին չէ, այլ այն ընտիր, անձնութեան,

*) Կարող ենք միտնարվել. դուրս է գալիս, որ Եւրոպայում, նոյն իսկ Հռօմում, այսինքն պապի թիւ տակ, բողոքականութիւնը վտանգաւոր քաղցր է անում, ինչպէս երեւում է պապի վերջին շրջաբերականից, ուր ասում իր առաջնորդներին, որի մէջ նա իր դարձին է լսելու խաղաղութեան, կառավարութեան դէմ, որ թիւղ է տալիս իր սահմաններում այդպիսի անիրաւութիւն...

44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562

գործարարներ, ցամաքի է, որ իրանց յայտնի դան-
դաղամտութեամբ չեն տեսնում իրանց քթի
տակ ընկած այս սքանչելի վայրերը եւ հենց
շահագործական տեսակետից էլ կորցնում են
յարմար առիթը:

Ա. Թով.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, հոկտեմբերի 5-ին

Կերակի օր, ամսին 8-ին, պէտք է գումար-
վի Տափի-Թաղի (Բաղրիստ) Կ. Գեորգ եկե-
ղեցու ծխականների ժողովը քննելու եկեղեցու
կնիութեան նոր մակարդակը, որ կազմել է
տուեկ երկշիւթի եւ որոշելու թէ արդէն հա-
տառված մակարդակով չինել եկեղեցին, թէ
ոչ:

Իմ կարծիքով ընտանի է, եթէ ժողովը նոր
մակարդակի համար ոչ մի կարծիք չը յայտնէ,
այլ պահանջ է երեցիկներից բացառութեամբ թէ
որ օրէնքի հիման վրա նա ոչնչայնուք է ծը-
րարական ժողովի վճիռը եւ աւելորդ ծախսեր
անելով նոր մակարդակ է կազմել տալիս. եւ
ինչով է երաշխաւորուած, որ եթէ այժմ ծխա-
կան ժողովը որոշէ մի խնդիր, դարձեալ ե-
րեցիկները ինքնագործ չի փոխի:

Մի ամբողջ տարի է, որ մենք ունենք ար-
դէն հատուածված մակարդակ եւ այդ մակար-
դակը չէ կազմված մի կամ մի քանի մարդու
հաւանութեամբ, որպիսին է նոր մակարդակը,
այլ տարիներ ընթացելու եղել են ծխական-
ների եւ մասնագետների ժողովներ՝ նախագա-
հութեամբ թէ Թիֆլիսի արդարաւ առաջնորդի
եւ թէ նախկին երեցիկներին, որոնց միա-
ձայն հաւանութիւնն է դստի, ապա թէ առա-
ջարկվել է ի հաստատութիւն եւ այդ կերպ
ընդունած մակարդակի վաւերացումն ստանա-
լուց յետոյ վերիննալ եւ անհատական ցան-
կութեամբ մի ինչ որ մակարդակ կազմել տալ
եւ աշխատել քանդել, տալիս ու վրա անել մի
վճիռ, որ կայացել է ձեռնհաս ժողովներով եւ
ստացել հոգեւոր իշխանութեան եւ կառավա-
րութեան հաստատութիւնը, դա չը լուծւած մի
բան է:

Եւ իբրեւ միաբան քանանայ յիշել եկեղե-
ցու, իմ արդարաւ պարտքս եմ համարում ծը-
րարականների առաջ ասել բացարձակ, որ այս
նոր առաջարկութիւնը միանգամայն ապօրինի
է, բայց որ վերադառնալ ինչպէս արդէն թէ սկզբ-
բունցով, թէ նիւթապէս:

Եւ վերջապէս, եթէ պ. Վարդապետեանցը
այդպիսի մի տարօրինակ միտք յղանալու ձեռ-
նարկն ունէր, ինչու նա քանդեց եկեղեցին եւ
անց վեցերորդ ամիսն է ինչ եկեղեցու տեղ
նրա ծխականները եւ միաբանները դատարկ
առիկ են տեսնում, անմիջապէս թափառում
եւ դեռ ոչ գիտէ թէ երբ վերջ կը ստանայ
չինութեան գործը:

Յովհաննէս քան. Մարտիրոսեանց

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, հոկտեմբերի 6-ին

Ինչպէս երեւում է, մի քանի «արտիստներ»
կողմից են պարբերաբար վերջ հասցնել հայ
բնակիչ, այս բազմաշարքար Միլիոնայի տա-
ճարին, որ ուրիշ ազգութիւնների մէջ այնքան
յարգել է եւ նախանձել, իսկ մեզ մօտ մոռա-
ցութեան մասով, արհամարհված եւ յաճախ
համարակների ասպարէզ դարձած: Ինչ երեւի էր,
որ «Մալկո» համապատասխան դասեր էր կար-
դում այսօրինակ արտիստներին, դեռ երեւի էր,
որ անպատու, նախատու էին պ. Խարա-
պետեան, որ նա իր ոյթերը եւ չափը չէ ձա-
նալու: Բայց ինչպէս երեւում է, հայ մասու-
կի ապականները չեն ազդում, չեն կարծիք
նում այդպիսիների կողմնացած երեւանները եւ
ինչպէս կարող են ազդել, երբ հասարակու-
թեան օգնութեան չէ գալիս մասուկին եւ նրա
հետ համարաշխ չէ գործում: Ինչպէս կարող է
այդպիսիների թիւը պակասել, երբ այնպիսի
մի պատասխանատու մարմին, որպիսին է Բա-
գուի հայ գերատեսչական ընկերութիւնը, նոյն
կի աջակցում է, երևա ու գրկում է տալիս
Այսպէս, օրինակ, մինչդեռ «Մալկո» մէջ
պ. Խարապետեան պախարակում էին, որ նա
չափազանց յանդուգն է, որ չը գիտէ իր ոյթե-
րի սահմանների մէջ մնալ, հենց միւս օրը այդ
պարտքը հրաւիրվում է Բագուի խմբի կողմից
զերիւտ տալու: Դիցե՛ք մեր հասարակու-
թեանը դեռ անգամ է. նա անխաբիւր ձեռք է
մեկնում թէ մի արեւնարբու վաշխառուի եւ
թէ մի անձնուէր հասարակական գործիչին
զիջե՛ք նա չը գիտէ պատմի հասարակական
մեղադարաններն այնպէս, ինչպէս, օրինակ,
ուսու հասարակութիւնը պատմեց յայտնի եր-
գի Յիզիւրի կամ մօտ օրերն Աստարա-
գի Յիզիւրի իբրեւորել: Բայց չէ որ Բագուի
գերատեսչական ընկերութեան ղեկավարները
մի քիչ բարձր պիտի լինեն ամբողջ իրանց
հասկացողութիւններով:

Սակայն դառնանք ինչորին Պ. Խարապետեանի
դասինները հանգիստ չեն տուել գերատեսչա-
նուն կողմ պ. Կարինեանցին, որն արշինանոց
տառերով յայտարարել էր, որ հոկտեմբերի 6-ին
վեցերորդ թաղարանական դահլիճում ներկայաց-
նելու է Եստեղոս սիրողներին մասնակցու-
թեամբ ձեւի մէջ զոհ կոսնդրանք եւ եթէ այդ
զիջել մի զոհ կար, դա յուսալար փառքաթիւ
հասկացողութիւններով:

Սակայն դառնանք ինչորին Պ. Խարապետեանի
դասինները հանգիստ չեն տուել գերատեսչա-
նուն կողմ պ. Կարինեանցին, որն արշինանոց
տառերով յայտարարել էր, որ հոկտեմբերի 6-ին
վեցերորդ թաղարանական դահլիճում ներկայաց-
նելու է Եստեղոս սիրողներին մասնակցու-
թեամբ ձեւի մէջ զոհ կոսնդրանք եւ եթէ այդ
զիջել մի զոհ կար, դա յուսալար փառքաթիւ
հասկացողութիւններով:

մի քանի «արտիստներ» անպատու եւ հայ
թաղաքներ: Բացառութիւն կազմում էր մի օ-
րիորդ, որ բաւական լաւ կատարեց իր դերը:
Լինթերցողներին դարձանք նաեւ համար պիտի
աւելացնեմ, որ պ. Կարինեանը վերջը կատա-
րեց Գօգոյի յայտնի «Սկզբնական յիշատակա-
րանք» մենագրութիւնը, բայց ի՞նչ ինչպէս,
այդ մի հարցնէ՛ք:
Արդեօք մի օր վերջ պիտի լինի այս ամենին,
թէ ոչ:

Հին Թատերասէր

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Բերլինում, ինչպէս հաղորդում են «Рыс.
Вѣд.» լրագրին, կազմակերպվում է բնագիտ-
ների մի ընկերութիւն, որի անդամները մաս-
գիր են այս տարի գիտնական նպատակով ձա-
նապարհորդութիւններ կատարել դէպք իրին
եւ Կովկաս: Ռուս բնագիտնական մի քանիսը
հրաւեր ստացան գերմանացիների կողմից մաս-
նակցելու յիշեալ ձանապարհորդութիւններին:

Նիկոլայեւսկից հաղորդում են մայրաքաղաքի
լրագիրներին, որ այնտեղ մեծ հանդէսով նա-
ւարանից ջուրն է իջեցրած Սեւ-ժովի նաւա-
տորմի «Տարիսկեան իշխան» զբոսակիրը: Հան-
դէսին ներկայ էին Սեւ ժովի նաւատորմի գլխա-
ւոր հրամանատար փոխ-ծովապետ Տիրոսով,
ուրիշ իշխանաւորներ, քաղաքի եւ դասակար-
գերի ներկայացուցիչներ եւ բազմաթիւ հասա-
րակութիւն: Սեւ ժովի նաւատորմի տօնը մի
եւ նոյն ժամանակ եւ քաղաքի տօնն է, որի
հիմնադրի անունով կոչված է նաւը: Քաղաքը
նոր գրահարկի համար պատրաստում է սուր-
բերի երեք պատկեր, որոնցից մէկը յանուն
Մեծ-Հայաստանի Լուսաւորիչ սուրբ Գրիգորի:

Պետերբուրգի ուսումնարանական շրջանի
հոգաբարձուն ուղարկել է իր շրջանի մէջ
պտնով դպրոցական հաստատութիւնների վար-
չութիւններին հետեւեալ շրջաբերականը. «Շուր-
ջանի հոգաբարձական խորհրդի նիստում, որ
տեղի ունեցաւ սեպտեմբերի 19-ին, քննվում
էր թուանշանների հարցը: Ներկայումս գոյու-
թիւն ունեցող կանաններով թուանշաններ
գրվում են աշակերտների ամեն մի պատաս-
խանի համար եւ այդ թուանշանները իւրա-
քանչիւր չափով հաղորդվում են ծնողներին:
Բայց դրանից՝ զրկում են նաեւ երկամեայ
եւ տարեկան թուանշաններ, որոնք նոյնպէս
հաղորդվում են ծնողներին: Նոր կանաններով
թուանշաններ առանձին պատասխաններին հա-
մար չը պիտի գրվեն, այլ կը նշանակվեն միայն
որոշ ժամանակամիջոցի համար՝ մի անգամ
երկու-երեք կամ աւելի շաբաթների ընթաց-
քում, ըստ բարենայեցողութեան մանկավար-
ժական ժողովների: Պարտաւորաբար կը նշա-
նակվեն միայն երկամեայ եւ տարեկան թուա-
նշանները: Աշակերտների ստացած բոլոր թուա-
նշանները, ինչպէս եւ առաջ, կը հաղորդվեն
ծնողներին, որոնք բացի դրանից անդիտու-
թիւններ կը ստանան այն բոլոր դէպքերում,
երբ իրանց որդիք չեն ցոյց տալ ցանկալի ա-
ռաջագիտութիւն: Հոգաբարձական խորհրդի
անդամների ձայները՝ աշակերտական զբաղ-
մունքների գնահատութեան հին եւ նոր ձևեր
վերաբերմամբ՝ բաժանվելով, ի նկատի առնե-
լով այս հանգամանքը եւ աչքի առաջ ունենա-
լով, որ թուանշանների հարցը չէ կարող չը
հետաքրքրել աշակերտների ծնողներին, եւ չա-
օգտակար եւ ցանկալի եմ համարում լսել այս
հարցի մասին ծնողների կարծիքը: Չունենա-
լով ասական հնարաւորութիւն լսելու եւ քնն-
նադատելու: Ծնողներին առանձին - առանձին
կարծիքները, եւ հարկադրված եմ բաւականա-
նալ միայն նրանցից ձայներ հաւաքելով: Այս
պատճառով առաջարկում եմ ձեզ առանձին
չըջաբերականով հարցնել ձեր խնամքին յանձն-
ված դպրոցի աշակերտների բոլոր ծնողներին,
թէ իրանց որդիկներն զբաղմունքների գնահա-
տութիւն տալիս նրանք: Եւ յոյս ունեմ, որ
զուք կատարելապէս անաչառ կը լինէ՛ք այս
հարցուփորձն անկախ ծանկալի էր, որ ծնող-
ների պատասխանները բոլորովին ազատ լինէին
ներքնաւնկնելու թէ ձեր եւ թէ ուսուցիչների
կողմից: Յուսով եմ, որ ծնողներից ոչ ոք չի
հրաժարվի տալ մի կարճ պատասխան, թէ որն
է գերադասում նա—հին եւ, թէ նորը»:

Դ. Նիկոլայեւսկի առաջարկութեամբ, ուսու
անթրոպոլոգիների ընկերութիւնը որոշեց գտնել
Ա.Ֆրիկայի հետազոտող, յայտնի ճանապարհորդ
Միկուլա-Մակայի գերեզմանը: Որոշում
ների հետեւանք վերին աստիճանի անմիջ-
թարական էր: Նրա գիտնական բարեկամները

ոչ միայն չը գտան Միկուլա-Մակայի գերեզ-
մանը Վոլոգդայի գերեզմանատանը, ուր թաղ-
ված է նա, այլ նաեւ համոզվելին, որ անհետ
կորել են նրա էթնոգրաֆիկական ընդարձակ
աշխատութիւնները եւ հաւաքած նիւթերը
իմպլված է միայն, որ նրանք երկար ժամա-
նակ պահպանվում էին ուսուցիչ աշխարհադրա-
կան ընկերութեան մէջ, որտեղից վերցրել է
այնտեղ նրանք անհետ չեցան: Այն ինչ—
նիկուլա-Մակայի «Сѣв. Купрѣвѣ» լրա-
գիրը—ուսու անթրոպոլոգիների ընկերութեան
անաչառ եւ արդար գնահատութեամբ՝ Միկուլ-
ա-Մակայ կենտրոնական Ա.Ֆրիկայի հետա-
զոտութեան համար արել է ոչ պակաս գործ,
քան չափերը հոգալված անգլիական հետազո-
տողներից:

ՄԱՆԱԿԻՅԻ մեզ գրում են. «Հոկտեմբերի
11-ին նշանակված են քաղաքային ընտրու-
թիւններ: Բազմաթիւ քաղաքայինների ընտ-
րութիւններին մասնակցելու իրաւունք ունեն
միայն 169 անձ, որոնք պէտք է ընտրեն 15
կազմը եւ 3 կանդիդատ: Քաղաքային թեկ-
նածուներ համարվում են Նիկոլայոս Տէր-
Մատթէոսեան եւ ներկայ քաղաքագլխի օգնա-
կան Վարդան Ենիկոյովեան: Կազմված են եր-
կու կուսակցութիւն, որով ուղղում են անցկաց-
նել իրանց թեկնածուներին: Երիտասարդ կու-
սակցութեան թեկնածուն է Վ. Ենիկոյովեան,
նա համաձայնվում է իր քուէտուփը դնել մի-
այն այն դէպքում, եթէ ձայնաւորների 3/5 մասը
ինտելիգենտներ ընտրվեն: Պէտք է խոստովա-
նել, որ պ. Ենիկոյովեան ներկայ ժամանակ
միակ յարմար եւ քաղաքային գործերին հմուտ
անձնաւորութիւնն է, որին կարելի է առանց
վարանելու քաղաքագլխի պաշտօնը յանձնել:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԻՏԱԼԻԱՅԻՑ

Հոս, հոկտեմբերի 2-ին

Հատին եկեղեցին Գրիգոր Լուսաւորչի տօնը
հոկտեմբերի 1-ին է տօնում. թէպէտեւ Հայ-
կազնեան դպրոցը Հոսում՝ ըստ ժամանակին
մեծաւ հանդիսի կատարում է «մուսն ի վի-
րապէս», «էկն ի վիրապէս», եւ առաւել չեղելու-
թեամբ «Գրեւո նշխարայ սրբոյն Գրիգորի Լու-
սաւորչի» տօները, բայց այժմ, ի նկատի ունե-
նալով, որ օտար եկեղեցին տօնում է հայ Լու-
սաւորչի տօնը, մի հայ սիրտ անկարող էր ան-
տարբեր դնել այսպիսի հանգամանքում:
Ուստի Հայկազնեան դպրոցն էլ, ուղեկով հան-
գամանքից օգտվել, եւ օտար երկրի ներքեւ,
օտար ժողովրդի ներկայութեամբ, կատարվեց
հետեւեալ հանդէսը:

Պէտք է, որ մեր լարգելի ընթերցողը աչքի
առաջ ունենայ, որ այժմ Հոսով Հայկազնեան
դպրոցը անարանցումն է գտնվում եւ այդ
տօնական հանդէսը տեղի է ունենում ամառա-
նոցի չեղել ապարանում:

Իտալիայի Ումբրիա նահանգի, Սարինեան
լեւաների միոյն ստորոտից 200 մետրի չափ
բարձր դիրքի վրա յիշված են Փօճճի-Կաթինո
եւ Կաթինո գիւղերը՝ (ուր արիւտակարծիք
գաղափարը Հոսով եւ ուրիշ քաղաքներից
գրվում է). սոցա երկուքի միջավայրում Հոսով
հայոց ամառանոցի հպարտ պալատն է կառուց-
ված, որն իր առջեւ ունի բաւականաչափ ըն-
դարձակ տարածութեամբ հող, ծածկված 200-ից
աւել ձիթենիներով, որոնք իրանց մշտադաւար
տերներնորով մի առանձին չեղելութիւն են տա-
լիս վայրին:

Նոր տօնարով սեպտեմբերի 30-ին, արեւը
մայր մածնիւ միջոցում, վառօդով լցված բազ-
մաթիւ անօթները (mortaretti) հրանկաններ
թնդանօթային ձայնով օդի մէջ որոտում եւ
բաժնւն էին պատճառում, աւետելով երկրորդ
օրվայ հայոց Լուսաւորչի տօն լինելը: Դպրոցի
դարպասի չէմքի վրա գրված էր հետեւեալ ի-
տալերէն արձանագրութիւնը խոշոր տառերով.
«Nel di sacro al nome di San Gregorio Illu-
minatore apostolo dell' Armenia, il Collegio
Armeno al suo Patrono festeggiante plaude»:
Իմաստն այս է. «Ի բարեկամայն աւուր անուան
տօնի սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչի Հայաստա-
նեայց առաքելոյ, հայ դպրոցն, ի պատիւ
պաշտպանին իւրոյ, տօնէ ցնծութեամբ գտն
հանդիսի»:

Հոկտեմբերի 1-ի արշալոյսին նոյն օրտօն-
գոտս հրանկանի ձայներ տեղի ունեցան եւ
այ ու ահակ գտնվող գիւղերի բնակիչներին
քնից արթնացրին յիշեցնել տալով նոցա հայոց
մեծ սուրբի տօնը: Ապարանի դարպասը կա-
մարաձեւ դափնի տերեւներով զարդարված

էր, սոյն տերեւներից սփռված էին մատուռ
տանոց բազմաթիւ մարմարեայ օսնգուղքների
վրա: Մատան սեղանի վրա գրված էր մի ու-
կեճամուկ անօթով Գրիգոր Լուսաւորչի մա-
սունքը, որոյ շուրջը վառվում էին լաւարա-
թիւ մոմեր: Մուտքն այդ օր ազատ էր ժողո-
վրդի համար հոսանքի եւ այլ օտար եւ տե-
ղայի երկեւտ այցելողներին չափ չը կար, ո-
րոնք գիտում էին մատուռը՝ Հայաստանեայց
առաքելոյ մատունքը համբուրելու: Նոյն օր,
երկույնեմ ժամը 8-ին, հայոց դպրոցի փառա-
կերտ պալատը վերեւից վրա լապտերների եւ
գոյնզգոյն բնագլխան կրակների լոյսով լուսա-
ւորված էր: Իտալացի ժողովուրդը, արք եւ
կանայք, տօնի զգեստներով, հաւաքվել էր
Հայկազնեան դպրոցի հրապարակ՝ հայերին եւ
իրանց պաշտպանին յարգելու համար: Բարակ
գոյնզգոյն թղթից շինված 8 հատ մեծաբեր օ-
ղապարիկներ օդը բարձրացան բուռն ծափա-
հարութեանց մէջ. շատ ձայներ եւս լսվում էին՝
«Vivano gli Armeni, viva San Gregorio degli
Armeni» (կեցցէ՛ն հայք, կեցցէ՛ սուրբ Գրիգոր
Լուսաւորչն հայոց): Օղապարիկներից յետոյ
արհեստական կրակ, ճոխ հրախաղ տեղի ունե-
ցաւ. զանազան կենդանի պատկերներ եւ ծա-
ներ էին տեսնվում օդի մէջ:—Այս հանդէսը
մեծ տպաւորութիւն թողեց ժողովրդի վրա,
որոնք գոհ արտով եւ անընդհատ ծափահարու-
թեամբ աղաղակում էին՝ «կեցցէ՛ն հայք, կեց-
ցէ՛ Հայաստան»:

Սարգիս Վ. Տէր-Արքանահան

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Թիւրքական կառավարութիւնը, ինչպէս
հաղորդում է «Berliner Tageblatt» լրագիրը,
յայտնեց ուսուցիչ կառավարութեանը, որ նրա
բոլոր պահանջներին՝ Երզրումի ուսական հիւ-
պատոսի վրա քիւրդերի կողմից գործած յար-
ձակման վերաբերմամբ՝ բաւարարութիւն կը
տրվի: Նոյն լրագրին հաղորդում են Կ. Պօլսից,
որ արտասահմանում գտնվող երիտասարդ-
թիւրքերի կուսակցութեան պարագլուխները
գիմեցին սուլթանի տեղեկանալու, թէ ինչ
գրաւականներ կը տրվեն երաշխաւորելու հա-
մար նրանց ապահովութիւնը, եթէ նրանք
վճեն վերադառնալ հայրենիք եւ կարող են
արեւօք նրանք յոյս ունենալ, որ յարգունիս
գրաւված գոյեղի կրկին կը վերադարձվեն
տեղերին: Այսու եւս, թէ սուլթանին դիմելու
րի մէջ է նաեւ նրա յայտնի փեսայ Մանուգ
փաշան: Պաշտօնական շրջաններում խօսում
են, որ սուլթանը հակված է ներկու մնացեալ
երիտասարդ-թիւրքերին, եթէ միայն Մանուգ
փաշան վերադառնայ Թիւրքիա:

—«Times»-ի թղթակիցը հաղորդում է Կ.
Պօլսից, թէ գերմանական թագաւորաւոր մը-
տադրութիւն ունի այցելել Պալատին: Բ. Գու-
որ, համաձայն սուլթանի հրամանին, յանձնա-
րարեց Բերլինի Թիւրքական դեսպանին յայտ-
նել գերմանական կառավարութեանը, որ նա
ոչ մի պատասխանատուութիւն չէ կարող առնել
իր վրա այն հակադրմանական ցոյցերի առի-
թով, որոնք կարող են տեղի ունենալ Պալատ-
ինում գերմանական թագաւորաւորի այնտեղ
եղած ժամանակ:

—Սօֆիայից գրում են «C. Ս. ՅԵՃ.» լրագրին.
«Մուգաֆիքեր-Էդիքն Շահը Կ. Պօլսից եկաւ
Սօֆիա սեպտեմբերի 22-ին, այսինքն հինգ օր
աւելի վաղ, իսկ այդ նշխարվում էր Իրանի
միապետին դիմաւորելու համար կարգված
Թիւրքական պաշտօնական ծրարքով: Այստեղ
հասած տեղեկութիւններից երեւում է, որ Շա-
հը նշանակված ժամանակից առաջ հեռացել է
Կ. Պօլսից նրա համար, որ սուլթանը չէ կա-
տարել ընդունելութեան այն պայմանները, ո-
րոնց մասին առաջուց համաձայնութիւն էր
կայացրել Միքաէլ-Բիշակ-խանի եւ Թիւրքական
կառավարութեան մէջ: Այդ համաձայնութեամբ՝
սուլթանը պէտք է դիմաւորէ «Շահնշահին»
Դոլմա-Բահրէ-Սարայ պալատի նաւատուոյցի
վրա, այսինքն այնտեղ, որտեղ քիչ առաջ դի-
մաւորել էր գերմանական կայսրին, բայց իս-
կապէս դիմաւորեց արքայից-արքային՝ Իլի-
զի պարտում: Բայց դրանից թիւրքական
ստորաբար լրագիրները տարածեցին, որ, իբր
թէ, Շահնշահը սուլթանի հետ հանդիպելիս
համբուրել է նրա ձեռքը: Այս լուրը հանեց
Շահին եւ նրա կցորդներին համբուրութեանց,
եւ աստիկ զայրացրեց Կ. Պօլսի պարսիկ գաղ-
թակաւորութիւնը: Մանուգ փաշան աշխարհի աչ-
քում արքայից արքան, Իրանի տէրը, հաւա-
սարկղի մի սովորական նշանաւոր մանկու

Доводено цензурю, Тифлисъ. 6 Октября 1900 г.